

Dreig- en tempoproblemen

We vervolgen onze serie over schaakproblematiek. Ditmaal komen aan bod: dreig- en tempoproblemen.

Vorige week kon de tweede worden opgelost van Internationaal Meester in de Schaakcompositie wijlen Carel Sammelius, eerder geplaatst in het Limburgs Dagblad in 1941. ZIE DIAGRAM 1. Op het bord staan slechts twaalf stukken. Elk stuk heeft een functie. Stukken die niet nodig zijn voor het uitbeelden van de gedachte of voor het correct krijgen van het probleem dienen bij een schaakprobleem verwijderd te zijn. Een probleem is correct indien er maar één oplossing is, de sleutelzet, de eerste zet van wit. Een geroutineerde oplossing zal direct opgefallen zijn dat het witte paard op d4 heel ver van de zwarte koning verwijderd staat. Het paard kan niet schaak geven. Het heeft ook geen functie om vluchtvelen te dekken van de zwarte koning. Dit paard moet dus wel de eerste zet doen. De sleutelzet is 1.Pc6! Wit dreigt nu met 2.Dxa7 mat te geven. Tegen deze dreiging moet zwart zich natuurlijk gaan verzetten. De zet 1...b6 pareert de dreiging en geeft schaak aan de witte koning. Maar met

2.Pxa7 wordt de zwarte koning dan mat gezet. Er zijn nog heel wat andere manieren voor zwart om de dreiging tegen te houden. Elke zet van de zwarte dame langs de diagonaal naar g1 doet dat, maar dan komt de witte loper van b8 in actie. Dit is een mooi schouwspel: 1...Db6 2.Lc7 mat; 1...Dc5 2.Ld6 mat; 1...Dd4 2.Le5 mat; 1...De3 2.Le5 mat, 1...Df2 2.Lf4 mat en 1...Dxg1 2.Lg3 mat. De witte loper verhindert steeds de zwarte dame op de achtste rij het mat op te heffen. Belangrijk voor een probleem

Diagram 1

is dat in de hoofdvarianten, dus de varianten met de belangrijkste inhoud, dualvrij zijn, dat wil zeggen in die varianten moet wit maar één mogelijkheid hebben om mat te zetten. Elke verdediging van zwart die wit weer tot een ander mat dwingt, noemen we een variant. Nog één mooie variant maakt de probleemcompositie van Sammelius compleet: 1...Lxg1 2.Lxa7 mat. Het gaat in dit probleem in de eerste plaats om de varianten waarbij de witte loper het wint van de zwarte dame. Dit wordt het thema genoemd. Bij dit probleem staat de inhoud centraal en niet het puzzel-element. Het zoeken naar een sleutelzet staat op de tweede plaats.

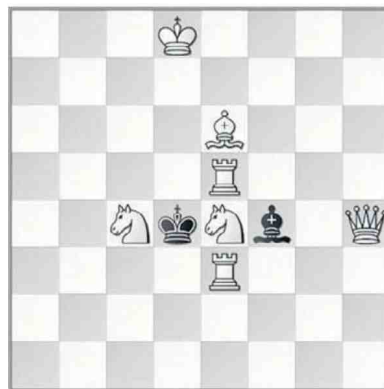

Diagram 2

Een opstelling zoals hier de witte toren met de loper op b8 wordt een batterij genoemd. De loper heet het frontstuk en de toren het staartstuk. Batterijen spelen in veel schaakproblemen een belangrijke rol.

Het tweede probleem is een fraai werkstuk van FIDE Meester in de Schaakcompositie wijlen Cees Groeneveld. ZIE DIAGRAM 2. De opgave is ook weer: wit geeft mat in twee zetten. Dit probleem laat het schaakprobleem als puzzel zien. Hoe moet wit spelen om in twee zetten mat te geven? Een advies is om eerst te kijken of de zwarte koning nog bewegingsmogelijkheden heeft. Dat is hier niet het geval. Hij kan geen kant op. Er zijn nog wel enkele sterke zetten van de zwarte loper waar nog geen mat op klaar ligt, zoals Lxe3 en Lxe5. Wit kan die loper nemen met 1.Dxf4, maar dan staat zwart pat. De eerste zet een stuk nemen zal in een schaakprobleem zelden voorkomen, dit is te grof. Dit geldt ook voor de eerste zet schaak. De verrassende sleutelzet hier is 1.Pb2! Hij slaat niets en geeft geen schaak, heel subtiel dus. De zwarte koning krijgt met deze zet twee vluchtvelen, want beide torens staan onge-

dekt. Op 1...Kxe3 heeft wit 2.Df2 mat en op 1...Kxe5 2.Df6 mat. Verder is er na 1...Lxe3 het mat 2.Td5 en na 1...Lxe5 het mat 2.Td3. Voorts ontdekken we nog 1...Lg5+ 2.Pxg5 mat, 1...Lg3 2.Pxg3 mat, de torens dekken nu elkaar. Het verschil met het vorige probleem is dat wit met zijn sleutelzet geen mat dreigt. Zwart gaat ten onder doordat hij gedwongen is een zet te doen. Zwart is dus in tempodwang. Een probleem zonder dreiging heet een tempoprobleem. Het spel na de sleutelzet is in dit probleem best aardig, we zien enkele blokkeringen en de koningsvluchten zijn mooi. Toch is dit probleem in de eerste plaats een puzzel. Het probleem is gemaakt voor de moeilijke sleutelzet.

Met dank aan Internationaal Meester in de Schaakcompositie Henk Prins uit Sliedrecht. Reacties: Frank Clevers, e-mail f.clevers@mgl.nl

Het Grimshaw-thema

Het idee dat door de maker in een schaakprobleem is gelegd heet thema. Het bekendste is het Grimshaw-thema, genoemd naar de Engelsman Grimshaw (1832-1890).

In 1850 componeerde hij een probleem met een thema dat zijn naam gekregen heeft. We spreken van een Grimshaw als er sprake is van wederkerige interferentie tussen een toren en een loper van dezelfde kleur. In de meeste gevallen gaat het om interferentie tussen een zwarte toren en een zwarte loper. Misschien een wat ingewikkelde definitie, maar het beeld dat een loper en een toren op hetzelfde veld wederzijds elkaar in de weg staan is het best te begrijpen met een voorbeeld. Zie de tweezet van Dawson (**DIAGRAM 1**). De sleutelzet 1.Lg6! geeft de dreiging 2.Dxd3 mat. Zwart kan deze dreiging tegenghouden door een stuk op d5 te spelen. Als zwart 1...Ld5 speelt, dan kan wit mat geven met 2.Pf5, de toren van a5 kijkt niet meer naar f5, doordat de loper in deze lijn is geplaatst. Als zwart 1...Td5 speelt, dan is 2.Dh3 mat. De loper van b7 kan door deze toren van d5 niet meer tussenplaatsen op f3. Er is nog een tweede Grimshaw op veld e4. De wederzijdse interferentie van loper en toren werkt daar ook: 1...Te4 2.Th3 mat en

1...Le4 2.Pg4 mat. Een prachtig detail is de vraag waarom na 1...Td5 alleen 2.Dh3 mat is, en niet 2.Th3, en dat na 1...Te4 alleen 2.Th3 mat is. Dit heeft te maken met het gekte houden van veld d4. De Grimshaw kan met andere interessante thema's gecombineerd worden. **DIAGRAM 2** is een tweezet van Henk Prins uit Sliedrecht, waarbij veel penningen samen- of tegenwerken met de Grimshaw. Het vinden van de juiste sleutelzet zal genoegdoening geven. Daarom aan het werk. Kijk uit voor de bijna goe-

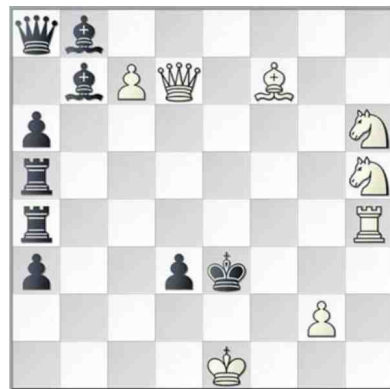

Diagram 1

de sleutelzetten, er is maar één goede oplossing. Volgende week volgt het antwoord met de uitleg. Vaak vindt er een offer plaats op het interferentieveld, het Grimshaw-veld. Dit thema heet Novotny. In de praktijk hebben we vrijwel altijd te maken met een zwarte Novotny. Dit houdt in dat een wit stuk gaat staan op het snijpunt. Dit kan dan voor een tweezet een sleutelzet zijn, maar dat kan ook een gemene verleiding zijn. Een verleiding is een door de componist ingebakken schijn-sleutelzet die faalt op één zwarte tegenzet: de weerlegging. Een mooi voorbeeld van de Novotny is een compositie van Henk Prins uit 1985 (**DIAGRAM 3**). Hij behaalde daarmee een eerste prijs in België. Het snijveld van de zwart-

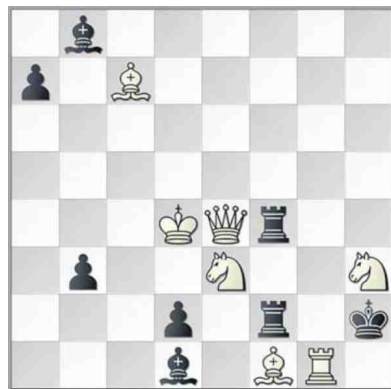

Diagram 2

te loper en toren is niet moeilijk te vinden. Dit is veld e7. Speelt zwart 1...Te7, dan volgt 2.Tg5 mat en speelt hij 1...Le7 dan is 2.Le6 mat. De bekende Grimshaw. Wit gaat nu proberen te forceren door een stuk te plaatsen op e7. Er kunnen vier witte stukken naar e7. Als wit het stuk op e7 zet, dreigt er dus 2.Tg5 en 2.Le6 mat. Slaat de zwarte toren dat stuk, dan gaat zwart mat met 2.Tg5, en slaat de loper dan is

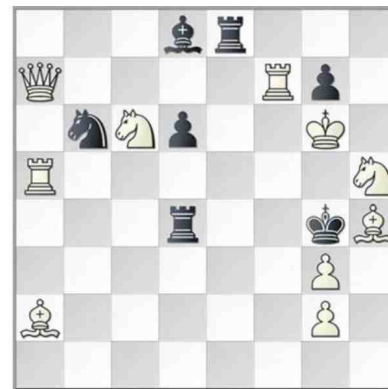

Diagram 3

het met 2.Le6 mat. We beginnen maar met de dame, omdat een dameoffer iedereen wel aanspreekt. Zwart weerlegt deze verleiding met 1...Pd5! Speelt wit 1.Te7? dan weerlegt zwart met 1...Td5! Wil wit de derde Novotny proberen: 1.Pe7?, dan bemerkt hij dat 1...d5! weerlegt. De oplossing is 1.Le7! Heeft u gezien dat alle weerleggingen naar veld d5 gaan, en dat dit veld ook een Grimshawveld is, maar dan van de witte toren en loper? De matdreigingen waren zetten van deze toren en loper, en door een stuk op het snijpunt te plaatsen worden beide dreigingen tegengehouden. Er is dus naast de zwarte Novotny ook een witte Novotny op d5. Bij een witte Novotny speelt het spelen van een zwart stuk op het snijveld van witte toren en loper een rol. Natuurlijk is het belangrijk om te ontdekken hoe wit mat speelt na de drie zetten van zwart op d5. Tevens is het dan ook zaak om te ontdekken waarom in de verleidingen na de weerleggingen deze matzetten niet kunnen. Op 1...Pd5 speelt wit 2.Dd7 mat. In de eerste verleiding kan dit mat niet, omdat dan de toren op e8 kan tussenplaatsen. 1...Td5 vervolgt wit met 2.Tf4 mat. In de tweede verleiding kan de toren niet meer naar f4. Op 1...d5 komt 2. Pe5 mat. Deze zet kan niet meer in de derde verleiding.

Met dank aan Internationaal Meester in de Schaakcompositie Henk Prins uit Sliedrecht. Reacties: Frank Clevers, e-mail: f.clevers@mgl.nl

Diverse penningen

Bij schaakproblemen spelen allerlei soorten penningen een grote rol.

Ter introductie van het hoofdstuk van vandaag plaatsten we vorige week een 'overgangsprobleem', **ZIE DIAGRAM 1**. Dit is een tweezet van Henk Prins die een 4e Eervolle Vermelding kreeg in Duitsland in 1982. Natuurlijk is opgevalen dat er een Grimshaw is op veld f3. Gaat de loper naar dat veld dan is 2.Dxf4 mat, omdat de toren van f2 is afgesneden. Gaat de toren van f2 naar f3 dan speelt wit 2.Pg4 mat, de loper kijkt niet meer naar g4. De andere zwarte toren staat gepend. De witte dame staat gepend door die gepende toren. De oplosser gaat zoeken naar een plan om de dame te kunnen gebruiken. Door de witte koning van de vierde rij te spelen, wordt de dame ontpend en er dreigt 2.Dh1 mat. De witte koning moet wel een juiste keuze maken voor de juiste oplossing. De goede sleutelzet is 1.Kc5! Op 1...Tf3 komt 2.Pg4 mat en op 1...Lf3 2.Dxf4 mat. Niet goed als sleutelzet is 1.Kc3? Zwart weerlegt dan met 1...Tf3! De matzet 2.Pg4 is dan wegens penning onmogelijk ge-

worden. Evenzo is niet goed 1.Kd5? wegens 1...Lf3! en 2.Dxf4 gaat dan niet meer omdat de dame gepend is. Het Grimshaw-thema wordt hier dus met penningen gecombineerd.

Het voornaamste penningsthema is de zogenaamde halfpin of halfpenning. Dit thema wordt gekenmerkt door een opstelling van een wit lijnstuk, dat op de zwarte koning gericht is, maar waarbij er zich nog twee zwarte stukken tussen dat witte lijnstuk en de zwarte koning bevinden. Als een van de zwarte stukken de lijn verlaat, staat het andere zwarte stuk gepend en omgekeerd. Wit gaat natuurlijk gebruik maken van die penningen. Natuurlijk moeten die matzetten

Diagram 1

wel verschillend zijn. De tweezet ter herinnering aan Henk Hagedoorn, die enkele weken geleden werd geplaatst in deze rubriek, was een eenvoudig voorbeeld van dit thema. Een mooie uitwerking van het thema is te zien in **DIAGRAM 2**, een tweezet van Barry Barnes uit 1974. De sleutelzet is 1.Dd5! Wit dreigt nu 2.Dd2 en 2.Dg5 mat. Zwart kan de dreiging vrijdelen met 1...Lxd5. Wit geeft dan mat met 2.o-o. De matzet profiteert van het gepend staande zwarte paard van c3. Na 1...Pxd5 mag wit niet rokeren. Wel kan wit dan met 2.Kf2 mat zetten. Hij maakt dan gebruik van de gepende loper. Zo zijn dus het paard en de loper beurtelings gepend geraakt en wit heeft hier prima van geprofiteerd. De witte toren was dus het lijnstuk uit de definitie van het thema. Er is nog een bijvariant, namelijk 1...Pe4, maar dan is 2.Dd1 mat.

Diagram 2

Er zijn naast het halfpin-thema vele thema's die iets met penningen of ontpenningen te maken hebben. Een daarvan is het Goethart-thema. De definitie is: doordat een zwart stuk een ander zwart stuk, dat gepend staat, in de weg staat, kan wit bij het mat geven dat laatste stuk indirect ontpennen. Kijken

Diagram 3

we naar **DIAGRAM 3**, een tweezet van G. Christoffanini van 1928. De sleutelzet is 1.Pxf4! Wit vormt daarmee een batterij, maar dekt tevens veld e2. Door dat laatste effect dreigt er nu 2.Pce2 mat, omdat dat paard daar dan gedekt staat en tevens omdat hij de zwarte toren verhindert naar de eerste rij te gaan. Zwart pareert met 1...Lc5. Dat geeft immers de zwarte dame ook toegang tot die onderste rij. Nu kan wit mat geven door 2.Pfd3. Hij ontpent hierbij de zwarte dame om naar f5 te gaan. We noemen de ontpenning indirect omdat het het gevolg is van tussenplaatsen van een stuk in de penningslijn. De ontpenningen door de witte koning in het eerste diagram is een voorbeeld van directe ontpenning. Een directe ontpenning is bijvoorbeeld ook als in diagram 3 de loper naar c8 speelt. Ook mooi batterijspel is te zien na 1...Te1. Wit speelt dan 2.Pe6 mat. De zet 1...Te1 blokkeert een vluchtveld van de zwarte koning. Het paard is dus niet meer gebonden om met de matzet tegelijk veld e1 te dekken. Het paard moet nog wel zorgen dat de zwarte loper de dame niet kan slaan, dus 2.Pe6 mat.

Volgende week het slot van de serie over schaakproblemen met onder meer een topprobleem.

Met dank aan Internationaal Meester in de Schaakcompositie Henk Prins uit Sliedrecht. Reacties: Frank Clevers, e-mail: f.clevers@mg.nl

Batterijen

Een problemist haalt uit batterijen de energie voor een schaakprobleem. Batterijen worden gecombineerd met allerlei thema's en zorgen vaak voor prachtige inhoud.

Iedere schaker weet wel wat af-trek- en dubbelschaak is. Een batterij heeft alles te maken met deze begrippen. Een batterij heeft een front- of afvuurstuk en een staartstuk. Het staartstuk geeft schaak en het frontstuk speelt bij af-trekschaak. Bij dubbelschaak geeft zowel het frontstuk als het staartstuk schaak. **DIAGRAM 1** is een grootmeesterlijk werk van Jac. Haring. Deze tweezet behaalde een eerste prijs in Duitsland in 1974. Op het diagram zijn nog geen batterijen te zien. De bedoeling is deze te gaan maken met de sleutelzet. Wit heeft twee mogelijkheden: 1.Lxd4 of 1.Pxd4 maken met Tc4 een batterij. Eén van die twee zal de goede sleutelzet zijn, de andere is dan een verleiding. Als wit één van die zetten uitvoert wordt ook een zwart stuk gepend. Zo staat na 1...Lxd4 het zwarte paard op e2 gepend en na 1...Pxd4 is dat de dame op d3. De verleiding is 1.Lxd4? Wit dreigt met 2.Dxe5 mat te geven. Zwart kan dit pareren met 1...Dxg3, maar dan kan wit zijn gemaakte batterij gebruiken: 2.Lc5 mat. De batterij c4-e4 staat aangevallen door twee zwarte stukken, de dame en de toren op

c7. Na 1...Dg3 valt de zwarte dame de batterij niet meer aan. Het frontstuk (Ld4) moet nu zorgen dat het andere stuk ook de batterij niet meer aanvalt. Dit lukt met 2.Lc5 mat. Een andere mooie variant is 1...Dxd4. De dame pent zichzelf, maar ook wordt er een batterij gemaakt door loper b1 en paard c2. Het mat is nu 2.Pxa3. Ook hier moet het frontstuk zorgen dat de toren van a3 niet kan tussenplaatsen in de batterij. Wit maakt dus gebruik van de gepende dame. Zwart weerlegt de verleiding met 1...Te7! De oplossing is dus 1.Pxd4! Nu

Diagram 1

dreigt wit 2.Df5 mat. Op 1...Pg3 volgt mat door de gemaakte batterij: 2.Pdc6. Prachtig is weer de zelf-penning en de batterijvorming op de e-lijn: 1...Pxd4 2.Lxd2 mat. Pion d2 valt de batterij aan en wordt weggeslagen door het frontstuk. Op 1...Tf7 komt ook een mooi mat door de batterij op de 4e rij: 2.Pxe2 mat. Een zeer mooi probleem waarin het batterijspel vakkundig wordt gecombineerd met penningen.

Ook een schitterend voorbeeld van batterijvorming is **DIAGRAM 2**, een tweezet van componist Henk Prins (gedeelde eerste prijs in 1987 in de VS). De loper van g8 heeft de keuze, of als staartstuk van een batterij met 1.Lh7, of als frontstuk van een batterij met 1.Lxe6. 1.Lh7? is de verleiding. Er dreigt een batterij-

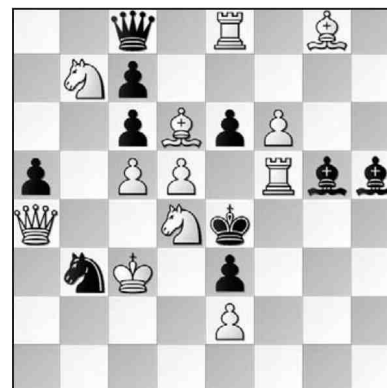

Diagram 2

mat: 2.Pxb3. Op 1...Lxe2 is 2.Txg5 mat, op 1...Lxf6 is 2.Txh5 mat, beide matzetten door de gevormde batterij. Op 1...cxd5 komt 2.Tf4 mat, dubbelschaak. Ook pareert 1...Dxb7, dan is 2.Txe6 mat. Zwart weerlegt met 1...Lg6! Na de sleutelzet 1.Lxe6! dreigt wit ook 2.Pxb3 mat. Het bijzondere van dit probleem is dat na alle varianten in de verleiding nu andere matzetten komen. Op 1...Lxe2 is nu 2.Lxc8 mat, wit gebruikt nu de andere batterij. Op 1...Lxf6 is 2.Tf4 mat. Na 1...cxd5 is 2.Lxd5 mat door dubbelschaak. Ten slotte is na 1...Dxb7 de matzet 2.Lf7. Nog enkele bijvarianten zijn: 1...Dxe6 2.Txe6 mat, 1...Pxc5 2.Pxc5 mat, 1...Pd2 2.Dc2 mat en 1...Pxd4 2.Dxd4 mat. Vier matveranderingen, waarbij de matzetten 2.Txe6 en 2.Tf4 na andere zwarte parades te-

Diagram 3

rugkeren.

DIAGRAM 3 is een van de mooiste tweezetten van de jaren tachtig, een compositie van Emilian Dobrescu. Ook in dit probleem zijn vier matveranderingen te zien en telt vijf verleidingen van het witte paard. Als wit het paard e5 weg speelt, dan dreigt wit 2.De4 mat. Maar waar moet dat paard heen? We nemen het paard beet en zetten het willekeurig ergens neer. Dan zijn de volgende varianten mogelijk: 1...Pd2 2.Dxe3 mat, 1...b4 2.Dc4 mat, 1...Pxf3 2.Dg4 mat en 1...Lg6 2.Dd7 mat. Zet wit het sleutelpaard op d3 dan faalt dat vanwege 1...Pd2! Op 1.Pc4? weerlegt zwart met 1...b4! De zet 1...Pg4? wordt door zwart afgestraft met 1...Pxf3! en 1.Pd7? met 1...Lg6! Wit gooit het over een andere boeg en speelt 1.Df5! als sleutelzet. Na de zwarte varianten komen nieuwe matzetten: 1...Pd2 2.Td3 mat, 1...b4 2.Tc4 mat, 1...Pxf3 2.Pxf3 mat en 1...Lg6 2.Pxc6 mat. Een waardig slot van de tocht door de wereld van het schaakprobleem.

Nederlands mannenteam zesde van de wereld

De Olympiade in Istanbul, het wereldkampioenschap voor landenteams, is bij de mannen gewonnen door Armenië. Nederland werd in het veld van 157 teams mooi zesde.

Het team van Armenië kreeg in de straten van Yerevan een heldenontvangst. Het Armeense team bestaat puur uit kanonnen: Aronian, Movsesian, Akopian, Sargissian en Petrosian. Kopman Levon Aronian, de nummer twee op de wereldranglijst, had een belangrijk aandeel in het goud voor zijn land met een score van 7 uit 10 en een verbluffende TPR van 2849. Aronian moest echter wel het onderspit delven tegen de Rus Vladimir Kramnik.

Kramnik (2797) - Aronian (2816)
ZIE DIAGRAM 1, na 21...Tc7 22.Pa5!

Een mooie manoeuvre; wat de bedoeling ervan is, zien we zo meteen 22...Tac8 23.Pxb7!

Dit was dus de intentie van wit; hij offert zijn paard voor een pion en wint zo meteen nog een pion, dus in totaal een paard voor twee pionnen. Die twee verbonden pionnen op de a- en b-lijn staan nu nog bescheiden op de achtergrond, maar staan uiteraard klaar voor de aanval

23...Txb7 24.Dxa6 Tbc7 25.b4 Dd7 26.Db6! De8

Het is al een moeilijke situatie voor zwart. Kramnik noemt het in zijn analyse in tijdschrift New In Chess 'totaal verloren' voor zwart.

27.b5 Pxd4 28.Txc7 Pe2+ 29.Kh1 Pxc1 30.Txc8 Dxc8

ZIE DIAGRAM 2

31.Dc6!

Deze sterke zet is beslissend

31...Dd8

Aronian geeft nog niet op omdat hij

Diagram 1

zijn teamgenoten niet te zeer wil ontmoedigen

32.b6 Kf7 33.Dc7+

(volgens een van de toeschouwers in de zaal was 33.b7 ook winnend en dat klopt, het is zelfs nog beter; die toeschouwer was... Kasparov!)

33...Ke8 34.Da7 d4 35.b7 en zwart geeft op (1-0).

Het Nederlandse mannenteam werd zesde, direct achter de grote schaaklanden Armenië, Rusland, Oekraïne, China en de Verenigde Staten. De Nederlandse eer werd verdedigd door Giri, Van Wely, Sokolov, Smeets en Stellwagen. Ons landje telt toch maar mooi mee in de schaakwereld. Uit de Olympiade

Diagram 2

het slot van een partij van Jan Smeets (topscorer van het Nederlandse team met 7½ uit 10) tegen een Maleisiër.

Li Tian Yeoh (2258) - Jan Smeets (2608)

ZIE DIAGRAM 3, de stelling na 43 zetten.

44.Ld6?

Na 44.b6 is het allemaal nog niet zo gemakkelijk voor zwart.

44...e3+ 45.Kf1 Txd6!

Een fraai kwaliteitsoffer.

46.Pxd6 Pf4 47.Te1 d3!

ZIE DIAGRAM 4

Mooi gezien van zwart. Wit geeft nu op, want hij wordt gedwongen om zijn toren te offeren om promotie van de pion te voorkomen en dan is het ui-

Diagram 3

teraard hopeloos voor hem, het zou bijvoorbeeld als volgt kunnen gaan: 48.Txe3 d2 49.Td3 Pxd3 50.Ke2 Pf4+ 51.Kxd2 Pxd2 52.Pc4 g4 53.b6 gxh3 54.b7 Lh6+ enz. (0-1)

Diagram 4